

ber'in meşhur şairlerinden Hassân b. Sâ-bit'in Câhiliye çağında sık sık Suriye'ye gidip Cebele'yi ziyaret ettiği, onu ve Cef-neoğulları'nı metheden şiirler söylediği ve onlardan çeşitli hediyeler aldığı rivayet edilmektedir. Cebele'nin İslâmiyet'i kabul ettiği, sonra da hristiyan olup Bizans'a sığındığı, İstanbul'da Herakleios tarafından büyük bir merasimle karşılandığı ve orada çok şatafatlı bir hayat yaşadığı hemen bütün kaynaklarda zikredilmektedir. Ancak efsane ile karışık olarak ve çok mübalağalı bir şekilde anlatılan bu rivayetlerin bir kısmında Hz. Peygamber'in, elçisi Şücâ' b. Vehb el-Esedî ile kendisine gönderdiği davet mektubunu alınca müslüman olduğu zikredilirken diğer bazı rivayetlerde onun Hz. Ömer'in hilâfesinde Yermük Savaşı'ndan sonra (15/636) müslüman olduğu nakledilmektedir.

Cebele'nin İslâmiyet'i kabul ettiğine dair rivayetlerin tutarsız olduğu ve gerçekte hiçbir ilgisi bulunmadığı anlaşılmaktadır. Doğru olan rivayetlere göre ise Yermük Savaşı'dan önce Bizans İmparatoru Herakleios Lahm, Cüzâm ve diğer hristiyan Arap kabilelerinden oluşan 12.000 kişilik bir kuvveti ordusunun öncü birliği olarak Cebele'nin kumandasına verdi. Ancak savaşta Bizans ordusu mağlûp oldu ve Cebele kabilesiyle birlikte kendi topraklarına çekildi. Sonradan kendisine müslüman olup zekât vermesi veya kendi dininde kalıp cizye ödemesi yahut yurdundan ayrılıp istediği yere gitmesi teklif edildi. Buna cevap olarak zekât verebileceğini, ancak dininden dönmeyeceğini bildiren Cebele'ye dininde kaldığı takdirde cizye ödemesi gerektiği hatırlatıldı. O da cizye ödemeyi küçük-lük kabul ederek yanındaki 30.000 kişiyle Bizans'a gitti. Belâzûrî, Hz. Ömer'in bu haberi alınca pişman olduğunu kaydetmekte ve tanınmış sahâbîlerden Ubâde b. Sâmî'tin halifeye, "Eğer onun zekât vermesini kabul etseydin kendisini İslâmiyet'e ısındırmış olurdu!" dediğini bildirmektedir. Hz. Ömer 21 (642) yılında Umeyr b. Sa'd el-Ensârî'yi büyük bir ordunun başında Bizans topraklarına gönderirken kendisinden, aralarındaki akrabalık dolayısıyla Cebele'nin dostluğunu ve gönlünü kazanmasını, zekât verme teklifinin geçerli olduğunu söyleyerek onu İslâm topraklarına döndürmesini istedi. Ancak bu daveti kabul etmeyen Cebele Bizans topraklarında hristiyan olarak öldü.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 607; Ebû Ubeyd, *el-Emvâl*, s. 42-43; İbn Sa'd, *el-Tabakât*, I, 265, 338-339; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâse), s. 593, 644; Belâzûrî, *Fütûh* (Müneccid), s. 160-161, 194; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 132; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 2065, 2347; İbn Abdürabbih, *el-İkdu'l-ferîd* (nşr. Müfid Muhammed Kamîha v.dğr.), Beyrut 1404/1983, I, 310-315; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamid), II, 84-86; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâni*, XV, 157-173; Zehebî, *A'lamû'n-nübelâ*, III, 532; İbn Hudeyde, *el-Mişbâhu'l-mu'dî fi kütübî'n-nebiyyi'l-ümmi* (nşr. Muhammed Azîmüddîn), Beyrut 1405/1985, II, 242-249; Zirikî, *el-A'lam*, II, 102; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 581; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, III, 418-419, 426-435, 444-447; IV, 240-242; Mustafa Fayda, *Hz. Ömer Zamanında Gayr-i Müslimler*, İstanbul 1989, s. 158, 160; J. Schleifer, "Gassâniler", *İA*, IV, 720; İrfan Kavar, "Djaba-la b. al-Ayham", *El'2* (Fr.), II, 364.

MUSTAFA FAYDA

CEBELE b. HÂRİSE

(جبلة بن حارثة)

Cebele b. Hârîse b. Şerâhîl el-Kelbî

Zeyd b. Hârîse'nin
büyük kardeşi, sahâbî.

Bi'setten önce doğduğu sanılmaktadır. Babası Hârîse de sahâbîdir. Cebele henüz çocuk yaşlarında iken annesi ölünce küçük kardeşi Zeyd'le birlikte öksüz kaldı. İki kardeş bir süre annelerinin babası olan dedelerinin himayesine girdiler. Daha sonra amcaları gelerek yeğenlerini büyütme ve kendilerinin daha lâ-yık olduklarını söylediler ve Cebele ile Zeyd'i istediler. Ancak dedelerinin arzusu üzerine Zeyd'i ona bıraktılar, Cebele'yi yanlarına aldılar. Kabilelerine yapılan bir baskın sonucu esir alınan Zeyd Mekke'de Hz. Hatice tarafından satın alındı ve sonra Resûlullah'a hediye edildi. Hz. Peygamber Mekke'de iken Cebele bir ara babasıyla Mekke'ye gitti. Babası Zeyd'in yanında kaldı, Cebele geri döndü. Daha sonra tekrar Resûl-i Ekrem'in huzuruna çıkarak müslüman oldu. Muhtemelen babasının ölümü üzerine Hz. Peygamber'in yanına tekrar geldi ve kardeşi Zeyd'i istedi. Resûl-i Ekrem âzat etmiş olduğu Zeyd'i ağabeyi ile gidip gitmemekte serbest bıraktı. Ancak Zeyd hiç kimseyi Hz. Peygamber'e tercih edemeyeceğini söyleyince Cebele geri dönmek zorunda kaldı. Esasen daha önce de Zeyd'i alıp götürmek üzere babası ile amcası Mekke'ye gelmiş, Zeyd ise Hz. Peygamber'in yanında kalmayı tercih etmişti. Cebele'ye, "Sen mi büyüksün yoksa Zeyd mi?" diye sorulduğu, onun da, "Ben önce doğ-

dum, ama o benden büyüktür" dediği rivayet edilir. Cebele'nin ne zaman ve nerede vefat ettiği belli değildir.

Tâbiîn âlimlerinden Ebû İshak es-Sebî ile Ebû Amr eş-Şeybânî'nin kendisinden rivayette bulundukları kaynaklarda zikredilen Cebele'nin Hz. Peygamber'den rivayet ettiği bir hadise Nesâî'nin *es-Sünen*'inde yer verdiği anlaşılmaktadır (bk. İbn Hacer, I, 456-457). Bu rivayete göre Cebele Hz. Peygamber'den kendisine faydalı bir şey öğretmesini istemiş, Hz. Peygamber de yatağına girdiği zaman uyumadan önce Kâfirûn sûresini okumasını tavsiye etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tirmizî, "Menâkıb", 40; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, II, 217, 218; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 93; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 319; Zehebî, *A'lamû'n-nübelâ*, I, 223-225; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), I, 456-457; a.m.f., *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 61.

MÜCTEBA UĞUR

CEBELİ

(bk. CEBELÜ).

CEBELİBEREKET

(جبل بركت)

Eski adı Gâvurdağı olan
bugünkü Amanos dağlarının
Düldül dağından Belen Boğazı'na kadarki
bölümüne ve merkezi Yarpuz olan
sancağa verilen ad.

Cebelibereket (bereket dağı) adı, Fırka-i İslâhiyye'nin bu yörede ıslahatta bulunmasından sonra, tahminen 1890 yılından biraz önce arazinin verimliliğini ifade etmek için kullanılmıştır. Cevdet Paşa 1891'de kaleme aldığı *Ma'rûzât* adlı eserinde Gâvurdağı'na yakın zamanlarda hükûmetçe Cebelibereket ismi verildiğini belirtmektedir (s. 124). Bölgede daha 1568 yılından itibaren Halep eyaletine bağlı, merkezi Payas olan Üzeyr sancağı bulunuyordu. Sancağın bu statüsü Fırka-i İslâhiyye'nin 1865 yılında yöreden ayrılmasından sonra da devam etmiştir. Nitekim Ekim 1881'de yeniden kurulan Halep vilâyetinin bir sancağı olarak görülmektedir. Bu sırada sancak Payas, Osmaniye ve Belen kazalarından oluşmaktaydı. Sancak merkezi 1880'de Payas'tan, Cebelibereket üzerinde hâkim bir noktada bulunan Yarpuz'a nakledilmiştir.

1890 yılında Adana vilâyetine bağlanan ve Cebelibereket adı verilen sanca-

ğa Payas ve Osmaniye kazaları dışında İslâhiye, Hassa ve Bulanık kazaları da eklenmiş, sancak bu şekilde kuzeyden Ceyhan nehri ve Kozan sancağına, doğudan Halep vilâyetine, güneyden İskenderun körfezi ve batıdan Adana sancağına kadar olan alana yayılmıştır. 3020 müslüman, 357 hristiyan nüfusa sahip sancak merkezi Yarpuz'da bir cami, bir rüşdiye, bir sıbyan mektebi, yirmi beş dükkân, üç fırın, iki han ve bir salhâne bulunuyordu. Beş nahiy ve altmış köyü olan İslâhiye kazasında da 8355 müslüman, 293 hristiyan nüfus yaşamaktaydı.

İslâhiye, 1865'te Fırka-i İslâhiyye'nin bölgeye gelmesi sırasında Gâvurdağları'nda Nigolu Kalesi civarında yöredeki aşiretlerden bir miktar hâne yerleştirilmek suretiyle kurulmuş ve Fırka-i İslâhiyye'den dolayı bu adı almıştır. Çeltik ziraatının yaygın olarak yapıldığı İslâhiye'de bir cami, bir mektep, altmış ev, on beş dükkân ve üç değirmen vardı. Hassa kazasının merkezi olan Hassa kasabası da Fırka-i İslâhiyye tarafından kurulmuş ve ilk hassa taburlarının buraya gelmesi dolayısıyla kasabaya Hassa denilmiştir. Hassa, Ekbaz, Tiyek, Hacılar ve Çavuşlu nahiyeleri buraya bağlanmak suretiyle bir kaza haline getirilmiştir. Otuz yedi köyün bulunduğu kazada 7080 müslüman, 595 hristiyan yaşamaktaydı. Burada yedi cami, beş kilise, bir kışla, bir kale, yirmi iki değirmen ve on çeşme mevcut olup bez, kilim, secade vb. dokunmakta ve kereste üretimi yapılmaktaydı.

Merkezi Bahçe kasabası olan Bulanık kazasında ise 8747 müslüman ve 2317 hristiyan nüfus bulunmaktaydı. Bahçe kasabasında bir cami, bir mektep, üç fırın, yirmi yedi dükkân, iki kilise ve yakınlarında da bir kaplıca vardı. Osmaniye kazası ise Kıyı köyleri, Cerid, Tecirli ve Çendoğlu nahiyelerinden meydana geliyordu. Kaza dahilinde 7764 müslüman, 100 de hristiyan yaşamaktaydı. Haciosmanlı köyü üzerinde Fırka-i İslâhiyye tarafından kurulmuş olan Osmaniye kasabasına da Tecirli, Cerid ve Ulaşlı aşiretlerinden bir miktar hâne yerleştirilmiştir. Kazada bir cami, beş han, üç fırın, otuz dükkân, iki mektep, yedi değirmen ve iki dink bulunmaktaydı. Ulaşlı aşiretinin ve özellikle bu aşirete mensup Küçükaliogulları'nın elinde olan Payas, hac yolunun geçtiği çok önemli bir mevkiye yer almaktaydı. Aynı zamanda sancağın eski merkezi olan Payas'ın Yumurtalık adıyla bir nahiyesi olup kaza-

da 13.207 müslüman ve 3623 hristiyan nüfus mevcuttu. Bütün sancakta toplam 48.173 müslüman ve 7285 hristiyan yaşıyordu.

1908'de merkezi Yarpuz'dan Osmaniye'ye nakledilen Cebelibereket sancağı, 23 Aralık 1918'de Fransızlar tarafından işgal edildi. Ancak Ankara İtilâfnamesi ile 24 Aralık 1921'de kurtuldu ve mutasarrıflık haline getirildi. 1923'te vilâyet yapıldı, 1933'te ise ikiye bölünerek bir kısmı Adana'ya, bir kısmı da Gaziantep'e bağlandı. Hatay'ın anavatanı katılmasından (1939) sonra Hassa ve Dörtöl kazaları bu vilâyete dahil edildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Cevdet, *Tezâkir*, III, 223; a.mlf., *Ma'rûzât*, s. 124, 127; Cuinet, II, 98-108; *Adana Salnâmesi 1308*, s. 152-159; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilâtı*, İstanbul 1967, s. 116-117; Metin Kunt, *Sancaktan Eyalet*, İstanbul 1978, s. 141, 157; Yusuf Halaçoğlu, "Fırka-i İslâhiye ve Yapmış Olduğu İşkân", *TD*, sy. 27 (1973), s. 6-12.

YUSUF HALAÇOĞLU

CEBELİNUR

(جبل النور)

Mekke'nin kuzeydoğusunda
Hz. Peygamber'e ilk vahyin
geldiği mağaranın bulunduğu
Hira dağının diğer adı
(bk. HİRA).

CEBELİRAHME

(جبل الرحمة)

Arafat vadisinde bulunan, eteğinde
Hz. Peygamber'in vakfe yaptığı
küçük dağ.

Arafat vadisinin kuzeydoğusunda yer alan 70 m. yüksekliğinde bir tepedir. Üzerinde bulunduğu vadiye nisbetle Cebelirafat olarak da bilinir. Halk tarafından

bu adlarla anılan dağın esas ismi İlâl veya Elâl'dir. Birinci şekil dil âlimlerinin çoğunluğu, ikinci şekil ise Cevherî tarafından tercih edilmiştir. Hacılar burayı görünce vakfe yerine bir an evvel ulaşmak üzere yürüyüşlerini hızlandırdıkları için bu mânâyı ifade eden elv kökünden türemiş bir isimle adlandırılmıştır (*Tâcü'l-ʿarûs*, "ell" md.). İlâl adının İslâmiyet'ten önce burada bulunan bir putun veya makamın isminden gelebileceği de ileri sürülmüştür (*EI²* [İng.], I, 604). Ayrıca Cebelirahme'nin asıl adının Kebkeb olduğu da rivayet edilmiştir. Ancak Muhibbüddin et-Taberî, Kebkeb adıyla meşhur olan dağın Senâyâ (السنايا) yakınlarındaki Na'mân'ın üst kısımları olduğunu, burada yaşayan insanlara da Kebâkîbe denildiğini kaydetmektedir (*el-Kürâ*, s. 386).

Hz. Peygamber Vedâ haccında, Cebelirahme'nin eteğinde bulunan ve Neb'a ile Nübey'a tepeleri arasında kalan Nâbit tepesi üzerinde vakfe yapmıştır. Bu mevki Ebû Dâvûd hadisinde "Hablül-müşât" (جبل المشاة) veya bir nokta farkıyla Cebelülmüşât (جبل المشاة) olarak geçmektedir (Ebû Dâvûd, "Menâsik", 56). İbn Kayyim'e göre bu adın, "insanların toplanma yeri" anlamını ifade eden Hablül-müşât şeklinde okunması daha uygundur.

Hz. Peygamber'in vakfe yaptığı yerde vakfeye durmak, bu mümkün olmadığı takdirde oraya yaklaşmak müstehaptır. Bu yer Cebelirahme'nin eteğinde olduğuna göre arefe günü tepeye tırmanmak için özel gayret sarfetmeyi gerektirecek hiçbir sebep yoktur. Hatta bazı âlimler bunu bid'at olarak kabul etmişlerdir. Azimâbâdî'nin Nevevî'den naklettiğine göre insanların bu dağa karşı gösterdikleri aşırı ilginin sebeplerinden biri de vakfenin yalnızca burada yapılacağı-

Cebelirahme'den iki ayrı görünüş - Mekke / Suudi Arabistan

